

BOSHLANG'ICH SINFLARDA XALQ OG'ZAKI IJODINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Andijon viloyat Andijon tumani 23-maktab

Matisaqova Muhabbat Melsovna

***Annotatsiya.** Maqolada o'zbek xalq maqollarining bola tarbiyasi va ruhiyatidagi ahamiyatiga oid ma'lumotlar keltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** ma'naviyat, xalq maqollari, tarbiyaviylik, komillik, ertak, didaktik g'oya.*

Boshlang'ich ta'limda xalq o'g'zaki ijodi janri namunalari o'zining salmog'i bilan inson tarbiyasiga xizmat qiladi, uni ziyraklik va zukkolikka undaydi. Ma'naviyat qadim zamonlardan inson dunyoqarashini, xatti-harakatini, jamiyatda tutgan o'rnini, xalqqa, vatanga, atrofidagi odamlarga bo'lgan munosabatini boshqaruvchi omil hisoblanadi. Ma'naviy qashshoq kimsa hayotda ro'y berayotgan voqealarga loqayd bo'ladi. Loqaydlik esa tuzatib bo'lmas oqibatlarga olib keladi. Ma'naviy qashshoq odam uchun Vatan, xalq, oila kabi muqaddas tushunchalar yot. Shuning uchun keksa avlod, avvalo, farzandning ma'naviy dunyosini shakllantirish chorasini rejalashtirgan. Aslini olganda, xalq dostonlari, ertaklari, qo'shiqlari, maqollari va boshqa o'nlab janrdagi asarlar yosh avlodning ma'naviyatini boyitish, uni haqiqiy inson darajasiga yetishini ta'minlash maqsadini nazarda tutgan holda yaratilgan. O'tgan asrgacha bugungi kundagi matbuot, o'quv dargohlari, madaniyat markazlari, radio, televidenie, internet kabi ta'lim, ma'rifat tizimi bo'lmagan. Bu vazifalarni bajarish, asosan, xalq og'zaki ijodi zimmasiga yuklatilgan. Natijada, xalq og'zaki ijodi xalq pedagogikasi zaminini tashkil etgan. Qadimdan ota-bobolarimiz o'z orzu-umidlarini turmush haqiqatlari bilan uyg'unlashtirgan holda go'zal mo'jizakor manzaraga, sodda va o'ta teran mazmunga ega ertaklarni yaratganlar. Hayot haqiqati va kishilarning ruhi, psixologiyasini o'zida aks ettirgan ertaklarning

badiiy kuchi hanuzgacha kattalar va kichiklar uchun ham birday qiziqarli, jozibali xalq kitobi sifatida ta`sir etib kelmoqda.

Ertaklar – yaxshilikka yetaklar, deb xalqimiz bejizga aytishmagan. Ertaklarning tarbiyaviy ahamiyati katta. Ertaklarda voqealar asosan mo`jizali tarzda ifodalanadi. Binobarin, mo`jiza yoki fantaziya voqea va hodisalarni hayot bilan bog`lab, haqiqat, ozodlik, to`g`rilik, odamiylik kabi didaktik g`oyalarni tashviq etadi, syujet rivojiga kuch bag`ishlaydi, tinglovchi e`tiborini o`ziga jalb qilib, ajoyibotlar olamiga olib kiradi, shirin tuyg`ular dunyosiga g`arq etadi.

Ertaklar, avvalo, bolalarning jonivor hayvonlarga, parrandalarga bo`lgan qiziqishi, mehrini oshirsa, ikkinchidan, mehnat orqali farovon, tinch, osoyishta turmush kechirish mumkinligi uqtiriladi. Ertaklarning yakuni qissadan hissa chiqarishga undaydi. Ya`ni, “ Yaxshilik qilsang – yaxshilik topasan, yomonlik qilsang – jazo olasan”, “Mehnat qilsang-rohat ko`rasan”, “Mehnatdan kelsa boylik, turmush bo`lar chiroylik” kabi maqollarning ma`nosi izohlansa, bolalar har bir o`qigan ertaklarining xulosasini maqollar bilan izohlashga harakat qiladilar. Bu bolalarning tafakkurini charxlash bilan birga, ko`proq maqollar yod olishiga ham yordam beradi.

Ertak qahramoni aql bilan ish tutib, qiyin jumboqlarni yechadi, tadbir bilan ish tutib, dahshatli kuchlarni yengadi. Masalan, “Susambil”, “Uch og`a-ini botirlar” ertaklarida sujet tuzilishi ixcham voqea va hodisalardan iboratligi, sodda ifodalanishi o`qimishlilikni ta`minlaydi. Ma`lum bo`ladiki, qahramon ismi berilsa ham, berilmasa ham asosiy maqsad ertakdagi hikoya qilinayotgan voqea oddiy maishiy turmush sharoitida kechganini ta`kidlashdan iborat bo`ladi. Keyingi maqsad asar ishtirokchilari boshidan kechirgan turmush lavhalari vositasida yosh avlodning barkamol inson bo`lib etishuvi uchun tarbiyaviy zamin hozirlashdan iboratdir. «Uch og`a-ini botirlar» ertagida mo`ysafid ota o`z o`g`illarini qo`rqmas, jasur qilib o`stiradi. O`z farzandlarini baxt topish safariga otlantirar ekan, ularga uchta maslahat beradi: «To`g`ri bo`ling, bexavotir bo`lasiz. Maqtanchoq bo`lmang, uyatga qolmaysiz. Dangasa bo`lmang, baxtsiz bo`lmaysiz». Bu pand mohiyatini tahlil qilsak, hayotga tayyorlanishi lozim insonning haqiqiy amal qilishi kerak hisoblangan

fazilatlar aks etganiga ishonch hosil qilamiz. Bu ertaklarda tarbiyaviylik, ma`naviy yetuklik, komillik, odamiylik, fikran teranlik ustivor darajada tavsiflanadi.

Xalq maqollari - boyligimiz. Ota-bobolarimizning siz bilan bizga qoldirgan xazinalaridan biridir. Ulardan kerak o`rinlarda foydalanishni odat qilishimiz kerak. Shunda ular butun umrimiz davomida hamrohimiz bo`ladi. Har bir gapirgan gapning salmog`i oshadi. Sermazmun, ta`sirchan, keskir bo`ladi.

Shunday qilib, o`zbekning butun fazilati, falsafasi, donoligi, dunyoqarashi, oliy himmatliligi, turli hayotiy vaziyatlarga munosabati maqollarda aks etgan. Insondagi mehnatga muhabbat, ishq tuyg`ulari qo`shiqlarda eng go`zal ichki kechinmalar sifatida ifodalangan. Ertaklarda xalqimizning eng oliy orzu-havaslarini namoyon bo`ladi. Ular bilan tanishgan yosh avlod o`zbek uchun vatan, xalq, oila, mehnat, ilm, g`urur naqadar muqaddas tushunchalar ekanini anglab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boshlang`ich sinflarning takomillashtirilgandavlatta`lim standarti. "Boshlang`ich ta`lim" jurnali. 2006-yil, № 5.
2. Boshlang`ich ta`limning takomillashtirilgano`quv dasturi. "Boshlang`ich ta`lim" jurnali . 2006, №5
3. Jumaboyev M. "Bolalar adabiyoti va folklor". –T.,O`qituvchi, 1990.
4. Madayev O., Sobitova T. Xalq og`zaki poetik ijodi. –Toshkent: "Sharq" nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2003.